

ma po sebi nije imuna od idealizacija. Nije, dakle, sama po sebi garancija znanstvene ispravnosti.

No nama je zapravo lako o tome rasuđivati gotovo četrdeset godina nakon prvog objavljivanja ovog i još nekih drugih autorovih članaka, koji se sada pojavljuju na engleskom, pa postaju pristupačni i onim znanstvenim radnicima koji mađarski jezik ne poznaju.

Upravo tim objavljivanjem na engleskom Ortutay je učinio mnogo za mađarsku folkloristiku. Jer osim svojih teorijskih razmatranja, o kojima može različitno suditi, objavio je tri eseja koji su plod njegova dugotrajnog bavljenja na terenu i terenskog ispitivanja na bazi specijalnog vlastitog upitnika. To je u prvom redu biografija kazivača Mihályja Fedicsa, koja govori vrlo mnogo i o kazivaču, i o sredini u kojoj je živio i stvarao, jednako kao i o istraživaču i njegovoj metodi. Bolje reći: o rezultatima te metode.

I napokon, Ortutay je učinio vrlo mnogo za etnografiju svoje nacije, koja ipak ima izoliran položaj u znanstvenom svijetu zbog izoliranosti svoga jezika. To mnogo sastoji se u objavljivanju 13 eseja — portreta (s posebnim osvrtom na znanstveni rad) značajnih mađarskih etnologa, odnosno etnografa ili pisaca koji su relevantni za folkloristiku ili etnografiju (S. Tessedik, G. Berzeviczy, J. Kriza, J. Erdélyi, A. Ipolyi, B. Orbán, L. Katona, Hunfalvyjevi, J. Jankó, O. Herman, L. Kiss, Béla Bartók, J. Honti).

Dunja Rihtman-Auguštin

VOIGT VILMOS, A FOLKLOR ALKOTASOK ELEMZÉSE, Akadémiai Kiadó, Budapest 1972, 379 str.

Određujući u *Predgovoru* područje svog interesa, autor sužava granice koje bi se mogle pretpostaviti iz naslova knjige. Taj naslov, naime, glasi *Analiza folklornih djela*, a autor će se oslanjati samo na činjenice narodne poezije, uglavnom mađarske. Ograničavanje opravdava time što za druga folklorna područja ne nalazi dovoljno pripremljenih studija, ili su rješenja za mnogo pitanja tih područja sporna, kao npr. u ispitivanju narodne muzike i plesa.

Veliku mu je teškoću u pisanju knjige predstavljao nedostatak folklornog modela teorije informacija, ali se tješi time da ni na drugim područjima taj problem nije konačno riješen. Iz toga proizlazi da je nemoguće dati završnu shemu folklornog modela te teorije prije nego što se izrade neophodne predstudije, kao što su određivanje općih pravila segmentalizacije i nova folkloroteoretska formulacija performancije i kompetencije.

Oponirajući mišljenju svojih lektora (I. Kriza, Gy. Ortutay), dodaje da ovu knjigu ne treba smatrati sistematskom teorijom folkloru, jer za takvo djelo kod Mađara još nisu sazreli uvjeti, već »predstudijom za ispitivanje mogućnosti točnije analize folklornih djela« (str.15).

Tekst svojih teoretskih razmatranja autor je svrstao u četiri dijela (Uvod u pitanja folklornog istraživanja. Aspekti analize folklornih žanrova, Analiza pojedinih folklornih djela, Analiza forme i sadržaja pojedinih folklornih djela).

Uz opća pitanja uvodnog poglavlja, vezana za folklorna istraživanja, ističe da se mnoge naučne grane dotiču folklornih djela, ali se jedino folkloristika

bavi njihovom analizom — u smislu samostalne nauke. Njezine metode predstavljaju najznačajniji dio folklorističke teorije, iako još nisu čvrste zbog mladosti same folkloristike. Autor nastoji da relevantne metode prikaže kritički, dopunjujući ih netaknutim problemima, kako bi se za istraživanje dobio neophodan i povezan sustav pojmova.

Raspravljajući o terminima folklor i folkloristika, sistematizira nesporedne i ekstremna shvaćanja oko dvaju navedenih termina s obzirom na faktor kolektivnosti (od romantičarskog »Das Volk dichtet« do novijeg »Das Volk produziert nicht, es reproduziert«), da bi istaknuo vlastito mišljenje kako je svaka pojedina folklorna tvorevina individualno djelo, u kojem se kolektivni karakter očituje kroz umjetničke namjere tog individualnog djela. Prema tome, i folkloristiku treba smatrati jednom od nauka o umjetnosti, tj. trebamo je postaviti uz muzikologiju, povijest umjetnosti, nauku o književnosti itd., a kao što u nauci o drugim umjetničkim granama dijelimo povijesna istraživanja od teoretskih, tako ćemo i u folkloristici razlikovati povijest folkloru od teorije folkloru i, nadalje, nacionalnu folkloristiku od komparativne folkloristike.

Određujući mjesto folkloristike u naučnom sistemu, autor tvrdi da su joj, s jedne strane, najbliže nauke koje se bave umjetnostima, a s druge strane one koje se bave društvima što stvaraju folklor. Nadalje, postavljajući granice između etnografije — kao nauke o eksploatiranim klasama klasnog društva — i etnologije — kao nauke o kulturama besklasnih društava od prahistorije do danas — inzistira da se folkloristika u svome predmetu treba ograničiti na umjetnost eksploatiranih klasa klasnog društva, budući da ju je evropska naučna tradicija odgojila u sklopu etnografije.

Folkloristika je, dakle, estetski deklarirana i njezina su interesna područja jedino tamo gdje već ima umjetnosti. Kako umjetničkog usvajanja stvarnosti nalazimo i prije pojave klasnih društava, to folklor treba razlikovati od proumjetnosti. Posljednjim terminom obuhvaća se kolektivna umjetnost besklasnih društava, tj. onih društava kojima se bave prahistorija i etnologija.

Izlažući sistem pojavnih oblika u folkloru, autor smatra da se golemo područje folklornih pojava — bez obzira na vrijeme i prostor — može svesti na pet pojavnih formi (varijanta, djelo, žanr, struktura žanrova, različiti repertoari). Zbog uvijek aktualne diskusije oko termina, izdvajam nekoliko Voigtovih određenja uz nazive za pojavne oblike:

Folklorna varijanta je neposredna folklorna forma, jamac za folklornu prošlost fenomena, ali sama ne služi folklorističkoj analizi; ta uloga pripada njezinoj razvijenijoj kategoriji — folklornom djelu.

Folklorno djelo je rezultat individualne stvaralačke sposobnosti, nije zbroj varijanata, ali može biti analogno varijanti; ono je centralni predmet folklorističke analize, a ona je opet najvažniji zadatak folkloristike. Sinonim folklornog djela jest tekst, bez obzira na to da li se radi o muzičkom, likovnom, plesnom, književnom, itd., djelu.

Folklorni žanr odgovara pojmu žanra u profesionalnoj umjetnosti. Njime se bavi folklorna estetika.

Folklorna struktura žanrova predstavlja ukupnost folklornih žanrova u određenom historijskom trenutku jednog društva. Povijest pojedinog nacionalnog folkloru u stvari je prikaz mijenâ žanrovskih struktura.

Folklorni repertoari predstavljaju ukupnost folklornih djela kojima vlada pojedinac ili određeni kolektiv (pojam kolektiva se uzima vrlo rastezljivo: od sela do kontinenta).

Vraćajući se na kraju prvog dijela knjige na razradu ranije postavljenog pitanja o osnovnim interesnim područjima folkloristike, ističe da su međusobne relacije folklorističkih područja obilježene zadacima koji im predstoje. Historičarima folkloru krajnji cilj jest priručnik povijesti svjetskog folkloru, dok teoretičari folkloru uzimaju u razmatranje unutarnje zakonitosti među pojavama u cjelini folklorne umjetnosti ili samo u pojedinim njezinim granama. Među centralnim problemima teoretskih razmatranja o folkloru veliku pažnju zaslužuje pitanje folklornih žanrova. Tom pitanju autor posvećuje pet poglavlja drugog dijela knjige.

Uz razmatranje primata folklornih oblika — u onom smislu u kojem ih je koncipirao u prethodnom izlaganju — prioritet daje djelu, a ne varijanti, dok relaciju žanra i djela vidi u stalnoj interferenciji u toku historije folklornih pojava: od pomaljanja do nestajanja pojedinog žanra, odnosno onih djela u kojima je utjelovljen. Nastojeći obrazložiti suštinske uzroke složenosti folklornih žanrova, opširnije se bavi postupcima transformacije i implikacije, a zatim složenost pojavnih oblika razmatra s obzirom na karakter prigodnosti, s obzirom na problem autorstva i kriterij rasprostranjenosti.

Kako je detaljan opis folklornih žanrova dao već u djelu *A folklor esztetikájához (Prema estetici folkloru)*, Budapest 1972, str. 216—349, to se na isto pitanje u ovoj knjizi osvrće sintetično. Koristeći se obilnom literaturom, uz probleme koje izazivaju termini »podvrsta — vrsta — hijerarhija vrsta« autor veže razna tradicionalna i moderna gledišta o definiciji i klasifikaciji folklornih žanrova.

Drugi dio knjige završava poglavljem *Kategorija hijerarhije žanrova u svjetlu strukturalističke analize teorije komunikacija*, koje je u cijelosti prevedeno u prošlom broju ovog godišnjaka (v. »Narodna umjetnost«, knj. 9, 1972, str. 3—21), a predstavlja — pored onog što je naslovom poglavlja istaknuto — pregled raznih sistema, manje—više primjenjivih na folklornu građu.

Težište je trećeg dijela postavljeno na proces nastajanja i na čin egzistencije folklornih djela. Autor iznosi pokazatelje o čvrstoj vezi između načina života u određenoj društvenoj organizaciji i umjetničkog izraza u sredinama što stvaraju folklor. Pri tom osobito ističe faktor potlačenosti slojeva što stvaraju folklor i faktor njihova svakodnevnog rada kao bitne komponente u formiranju estetskog duha folklornih djela (usp.: uz rad ne može nastati dekadentna umjetnost). Uloga radnog procesa u narodnoj umjetnosti dovodi autora do pitanja folklornog sinkretizma. On smatra da je značenje tog drugog sinkretizma mnogo manje (zbog jednostavnosti suodnosa izražajnih područja) od sinkretizma u praumjetnosti.

Samu ličnost stvaraoca folklornog djela izjednačuje — po psihologiji umjetničkog stvaralaštva — sa stvaraocima u profesionalnoj umjetnosti, ali pri tom naročito ističe specifičnu koheziju između folklornog stvaraoca i kolektiva kojemu taj stvaralac pripada. Naglašavana se veza kreativno ispoljava u odnosu folklornih djela i »kolektivnih tipova« što rezultiraju iz ukusa određene sredine. Drugim riječima, s promjenom psihičkog tipa kolektiva — mijenja se ukus, a po njemu i kolektivni tipovi u folklornoj umjetnosti. Kako je stvaralac sastavni dio kolektiva, i sam se mijenja kao čestica cjeline. Sve te promje-

ne zajedno rezultiraju drugačijim folklornim djelima. Tvrdeći da sumarnih studija o kvaliteti odnosa psihičkih tipova kolektiva i pojedinih folklornih djela još nema, iako su se odgovarajućim problemima bavile behavioristička etnologija i individualna psihologija, prelazi na prikaz načina definiranja pojedine kulture i njezina stila (podrobnije se zadržava na Radfieldovoj teoriji). U životu pojedinog folklornog djela razmatra razine kao što su oblikovanje jednostavnog djela, njegova izvedba, proces stalne predaje i preuzimanja do razine na kojoj prijašnje djelo oživljuje u novom djelu — a ovo iz početka kreće na isti lančani put.

Četvrti je dio knjige autor posvetio specifičnostima u organizaciji forme i sadržaja, te idejne poruke pojedinih folklornih djela — ističući, uz to, da djelo ne postoji izolirano od varijanata, i zato se treba baviti i njihovom egzistencijom kao pratnjom, uvjetovanom sociološkim i etnografskim faktorima.

Uz razmatranje jedinstva konstitutivnih elemenata folklornog djela ponajprije tvrdi da je to jedinstvo specifično po tome što nije samo estetsko-filološke prirode nego i sociološke — zbog posebne društvene uloge folkloru. Prešavši zatim na pitanje stila u folkloru, veže taj pojam, u prvom redu, za izbor materijala i tehniku izraza; naglašava pri tom da se u folkloristici ne ispituje toliko stil pojedinog stvaraoca koliko stil pojedinog folklornog ostvarenja. Problemu folklornog stila vrlo je bliska kategorija umjetničke metode. Ta kategorija odražava razlike između folklorne umjetnosti i umjetnosti uopće. (Prikazujući stupnjeve umjetničke metode u folkloru, Voigt se u najbitnijem drži koncepcija sovjetskog autora Guseva.) Osvrćući se na »jezik' pojedinačnih folklornih djela, autor se ponovo obraća mogućnostima primjene elemenata teorije komunikacija na folklorni izraz. U posljednjem poglavlju knjige ukazuje na perspektive koje se folkloristici otvaraju ako svoj predmet proučavanja poveže s metodama morfološke, strukturalne i semiotičke analize.

Kroz cijelo je djelo očito kako je autoru, u prvom redu, stalo da tradicionalne etnografske metode u pristupu folklornom djelu što više proširi odgovarajućim analitičkim načinima koji su formirani u nauci o književnosti i estetici, a osobito postupcima koji su nikli iz moderne lingvistike, ali je, s druge strane, isto tako očito kako mu je antipatično svako mehaničko prenošenje teoretskih iskustava profesionalne umjetnosti na folklorne pojave, odnosno svako takvo prenošenje mjerilâ klasične poetike na narodnu književnost. Događa se ponekad da nas — bez obzira na Voigtovu snalažljivost u ogromnoj literaturi na raznim jezicima, dodanoj na kraju knjige (str. 351—377) — u nekim poglavljima prati osjećaj kako nas autor nije uvjerio u potrebu, odnosno svrsishodnost nekog izloženog postupka. Događa se to tim više što Voigt nigdje ne donosi konkretan primjer primjenjivosti bilo koje metode na bilo kakvo cjelovito folklorno djelo; pa se stoga donekle osjeća i raskorak između naslova i sadržaja knjige.

Iz svega mogućeg ipak iskače ono što je autor dao — a to je, u prvom redu, širina pokrenutih pitanja. Budući da ima uvid u opsežnu mađarsku i svjetsku folklorističku literaturu, Voigt nam arbitražno daje pregled izvršenih zadataka u nauci o narodnoj umjetnosti, ali isto tako nalazimo mnoštvo napomena za svako neobrađeno ili djelomično obrađeno područje. Na taj način možemo, pažljivim čitanjem njegovih poglavlja, sastaviti statistički popis tema koje čekaju na obradu. Voigt nam daje dovoljno elemenata da u toj statistici zadatke rangiramo prema težini i važnosti, budući da nam ne nudi samo

opći zbir praznina u folklorističkoj teoriji već i upute kojima nam naznačava specifikacije nedostataka, kao što su, npr.: postoje — za neku problematiku — predradnje, ali nema monografske obrade; ili: postoje radovi, ali s vrlo različitim gledištima, pa je potreban kritički pregled istraživačkih rezultata, itd. Dodat ću k tome da se u okviru ponekog od razmatranih pitanja smjelo restauriraju diskusijama izlizani tradicionalni termini, koje Voigt revalorizira novijim — vlastitim ili preuzetim — koncepcijama (podsjećam, npr., na termin »hijerarhija folklornih žanrova«, koji autor predstavlja, u strukturalističkom smislu, kao sistem međusobno podređenih jedinica s distinktivnim obilježjima čiji se načini povezanosti, tj. opozicije, mogu nazvati nizom).

Ova Voigtova knjiga o analitičkim metodama folkloristike čini cjelinu s ranije spomenutom njegovom knjigom o folklornoj estetici. Obje među mađarskim edicijama predstavljaju prva cjelovita naučna djela s područja teorije folklor, pa se, u svakom slučaju, mogu smatrati potencijalnim razlogom za dalja svjetska priznanja »budimpeštanskoj folklorističkoj školi« — na čelu s profesorom Gyulom Ortutayem. Njegov đak je upravo prikazanom knjigom (po onom što u *Predgovoru* spominje) pokazao neke od rezultata svoga višegodišnjeg rada na teoriji narodne umjetnosti.

Josip Kovačić

P. G. BOGATYREV, VOPROSY TEORII NARODNOGO ISKUSSTVA, izdatel'stvo Iskusstvo, Moskva 1971, 544 str.

PETR BOGATYREV, SOUVISLOSTI TVORBY. CESTY K STRUKTUŘE LIDOVÉ KULTURY A DIVADLA, Odeon, Praha 1971, 212 str.

Ako ti jest bila namjena obaju ovih izdanja vrlo slična, razlikuju se postankom i izborom radova P. G. Bogatirjova: prvo je izdanje priredio sam on kao izbor po njegovu sudu značajnijih svojih radova, pa je imao sreću da je malo prije nagle i neočekivane njegove smrti izašlo na svijetlo; drugo je izbor 26 njegovih kraćih priloga, izdan u godini njegove smrti. Samo su tri rada ista u oba ova izdanja (*Folklor kao zaseban oblik tvorbe; Aktivno-kolektivne, pasivno-kolektivne, produktivne i neproduktivne etnografske činjenice; Božićno drvce u istočnoj Slovačkoj*), dok su svi ostali različiti. U prvom je izdanju autor očito dao prednost svojim trima opsežnijim radovima: *Pučko kazalište Čeha i Slovaka* (str. 11 — 166), *Magijski čini, obredi i vjerovanja potkarpatske Rusije* (str. 169 — 296) i *Funkcija narodne nošnje u moravskoj Slovačkoj* (str. 299 — 366) — uz nekih 8 manjih, koji su mu jamačno bili više prirasli srcu (*Tradicija i improvizacija u narodnoj tvorbi; Uz problem poredbenoga proučavanja narodne poetske, likovne i plesne umjetnosti u Slavena*, i nekoliko daljih, pretežno s užim specifičnim temama). Prednost je ovoga izdanja što ima obilan popis sve upotrijebljene literature (str. 499 — 513) i stvarni indeks (str. 514 — 521).

Za lik naučenjaka, folklorista, kulturnog historika, sociologa, psihologa, historika umjetnosti a nadasve slaviste Petra Grigorjevića Bogatirjeva u drugom je izdanju posebno značajan prikaz njegove djelatnosti u Čehoslovačkoj, gdje je proživio jamačno najljepše i stvaralački najplodnije godine